

Hogyan jutunk el Szanticskára?

2. Irotától Encsig

Négy év telt el. A Politika villamosa új vágányra tért. A kocsi átírták, a táblát kicserélték, az új vezető leszállította az utasok egy részét. Helyükre mások kerültek, vagy tolazkodtak fel. A kocsin belül megkezdődött a mozgólódás a jobb helyekért. Az ügyetlenebbek és azok, akiknek nem tetszett a lökdösődés, egy idő után inkább leszálltak. A mindig gyalogló emberek kiábrándultan vagy közönyösen néztek az új személyzettel csillogva futó jármű után. A zsebtolvajok és a nagystílű bűnözők továbbra is elemükben voltak. A villamosára büszke új vezető nem hitte ezt el, s ezért bíróság elé állította azt, aki kétségbe vonta egyes utasok tisztességét.

Igy éltünk ebben a világban, miközben minden tavasszal előbújtak a szorgalmas, üde virágok: fehérelt a hóvirág, sárgállott a kankalin, lilánfehéren húzódott a keltikék illatos szőnyege. Téli álma után felébredt, benépesedett az erdő. Megszaporodtak a kirándulók, gyermekcsapatok lepték el az utakat, s a zöldülő erdőben mindig felejteni lehetett a hétköznapi gondjait.

Ági 1990 tavaszán, egy bolondos, szeles, hózáporral, esővel és napsütéssel tarkított, emlékezetes áprilisi napon a Kék Túra végére ért. Feleségem ekkor még a Kékestetőn járt, de 1992 nyarára, a Mátra, a Bükk és az Aggteleki-hegység átszelése után megérkezett Bódvaszilásra. '93-ban innen folytattuk utunkat a Cserehát bejárására. Az első éjszakán Bódvárakó felett vertünk sátrat. Zsebrádiónk elalvás előtt arról tájékoztatott minket, hogy a miniszterelnök feljelentette az ismert közgazdászt azért, mert azt állította, hogy a szervezett bűnözés elérte a közéleti személyiségek körét. Így festett a világ egy része, amikor arra készültünk, hogy a meleg nyárra átgyalogoljunk az ország egyik legszegényebbnek mondott részén. Beszámolómat azonban rövidre veszem, mivel továbbra is az írásom címében jelzett témáról szeretnék beszélni. Ugorjunk hát át néhány dombon, völgyön és falun, s kezdjük ott a történetet, hogy a kék jelzés időközbeni megváltoztatása miatt az Irotai-tető után nem észak, hanem dél felé kellett fordulni.

Már lemenőben volt a Nap, amikor hat óra tájban az erdő szélére értünk. Ez az az idő, amikor általában elkezd-

tünk éjszakára alkalmas sátorhelyet keresni. Az elébünk táruló látvány megállított minket. A jobbról és balról húzódó dombok között csendesen ereszkedett lefelé a rét, oldalról, s félig előlről is erdők és ligetes mező. Csend és béke ülte meg a tájat, bár az erdőket szegélyező vadászleszek e béke viszonylagosságáról árulkodtak. Most azonban még semmi sem zavarta a természet nyugalmát, s a faluból felhalatszó fél hetes harangszó is úgy tűnt, mintha maga az erdő szólalna meg. Lerakodtunk, és vacsorához készülődtünk. Egészen pontosan: felrakodtunk, hiszen felettünk is egy les állványa tornyosult. Nagyon jó, magas színvonalú dolog vadászles tetején vacsorázni. Ott vagyunk a helyszínen, meg nem is. Mindent látunk, de minket nem látnak. Aludni viszont szükségöske, ezért vacsora után lekászálódtam róla, és elindultam sátorhelyet keresni. Motorkerékpár zaja bizonyította, hogy mégsem néptelen a hely. Puskás vadász pöfögött fel a falu felől, majd a les mellett eltűnt az erdőben. Alkalmas helyen felállítottuk a sátrat, és berendezkedtünk éjszakára. Távoli lövés hangja tanúsította, hogy a vadászok nem dísznek használják a fegyverüket. Ilyenkor jobb is békében feküdni a hálózsákban, mint vadul csörtetni a bokrok szélén, főleg ha nincs érvényes életbiztosításunk. Nyolc óraker még magasan állt a majdnem kerek Hold. Felhősödés kezdődhetett, mert éjfél körül gyengén esni kezdett az eső, le kellett fedni a sátor szúnyogok elleni védőajtóját.

Ennek a jelentéktelen cselekedetnek az lett a következménye, hogy reggelre ébredve nem láttuk, mi van a külvilágban. Közeledő lépések zaja azonban azt jelezte, hogy valakit érdekel a jelenlétünk. Kidugtam a fejeimet az ajtón, s megállapítottam, hogy egy magas, erős férfi közeledik kutyájával felénk. A mezőn legelő tehéncsorda alapján világos volt, hogy ő a csordás. Jó reggelt kívántunk egymásnak. Csak azért jött – mondta –, hogy megnézze, kik vannak itt, mert nem szeretné, ha a tehének felborítanák a sátrat. Megköszöntem a gondoskodását, emlékeztve arra, hogy jó másfél évtizede egy szatmári, ligetes réten tényleg hajkurászni kellett a teheneiket, hogy össze ne tapossák akár a sátrakat, akár kerékpárjainkat.

Néhány kölcsönös bemutatkozó szó után továbbment, rendbe rakta a teheneiket, majd visszajött beszélgetni. Amit mondott, s amire emlékszem, az már „új világbeli” sorsáról szólt. Talán nem haragszik meg rám Szász András, hogy „kibeszélem” őt. A nehéz sorsú emberek iránti tiszteletből teszem, nem azért, hogy fecségyek. Hiszen őt is megcsapta a változás szele, oda kellett hagynia korábbi munkahelyét az edelényi termelőszövetkezet gépállomásán. Munkanélküli lett, házassága is felbomlott. Őt évvel ezelőtt idejött Irotára. Egymilliós házat eladta, a neki jutó pénzből vette kétszázezerért azt a kis házat, amit majd látni fogunk, ha lemegyünk a faluba. Vállalta a csorda őrzését havi 5250 forintért. A reggeli 6 órai harangszó után kimegy a falu végére, és indítja a 37 tehénből álló csordát ide, fel a legelőre. Három kutyája segíti, közülük kettő csengős. A puli nagyon ügyes – mondja –, de a fehér ügyetlen. Ugy haladnak, hogy délre a falu melletti kútnál legyenek, ahol hosszú vályúból itatja meg az állatokat. Ez most az élete.

Késő volt már, tíz óra, ideje volt reggelizni. Ő magára hagyta a legelőszó csordát, és kutyáival bejárta az oldalsó, bokros, kopasz domboldalt. Eltűnő-előbukkanó alakja fekete pontként mozgott a távolban, s halkán szűrődött át hozzánk a csengők szava meg a kutyák időnkinti vakkantása. Egy jó óra alatt összeszedett egy táskagombát, pedig – mint mondta – „a szárazság miatt gyenge a termés. A környező földeken az előző évben főleg kukoricát vetettek, de terem itt zab is. Nagy erdők vannak erre, a bal oldali felmegy Krasznokvajdáig. Vad is él szépen, nekik is jut a kukoricából.” Ujdonság a magánerdő. A szemben lévő is ilyen. Három ember vette meg.

Bizony, szépen eltelt az idő. Tizenegykor indulunk, s delet harangoznak, amikor leérik a gulyakúthoz. A csorda már megelőzött minket, a tehének pihennek. Irotai tartózkodásunkat az határozza meg, hogy egy csalánszedő ember elmondja: zárva még a falu boltja. Nem is mentünk be a központba, hanem megálltunk az első nyomos kútnál, ami utunkba került. Megmostuk az arcunkat, ittunk egy jót az erősen vasízú vízből, megállapítva, hogy nem régen fektethet-

ték le a vezetékhalózat csöveit. Aztán fogtuk a holminkat, kis idő múlva balra fordulva elmentünk a csordás háza előtt. Elfogadható vályogház volt, kertjében fehér virágokkal. A felfelé vívó földút hamar kiért a faluból. Utolsó beszélgetőtársunk három szurtos kisgyerek volt. A legkisebb szájfertőzéssel bajlódhatott. Adtunk neki egy szelet csokoládét, hogy jobb kedve legyen.

Zártkertek mellett mentünk el, a sövényben itt-ott szilvafák nőttek. Az emelkedő földútról egyre jobb lett a kilátás. A Martonyi mögötti Szárhegy tetejéről a TV-erősítő tornya integetett, délebbre a Bükk, északabbra a gömői hegyek kékeltek. Két óra tájban délre fordult a már erdőben haladó út, és különösebb fáradság nélkül elvezetett a Felsővadász feletti dombra, a piros P jelzéssel való találkozásig. Hála a tiszta időnek, szépen kirajzolódott, első ízben, a Zempléni-hegység vonulata. Szemben velünk a Magoska, jobb felé a jellegzetes alakú abaujszántói hegy, balra a regéci várhegy. A panoráma megért egy fényképet, de azért csináltam egy vázlatos rajzot is a füzetembe. Rövid szemlélődés után leereszkedtünk Felsővadászra.

Az országuton átvágva a kastély felé igyekeztünk. Egyelőre beértük nézelődéssel, mert az irodalom szerint a bélyegzőt az italtólban kellett keresnünk. Egy fiatal gyerekhez fordultunk segítségért, aki a kerékpárját tolt a út szélén. „Hol van a kocsmá?” – kértem. Mutatja, merre, de hozzáteszi: „Most be van csukva, mert felment a Mari Szanticskára. Mindig elviszi a bélyegzőt.” „Na, az ördög vigye el” – morogtam –, „nekem mindegy, hogy elviszi vagy bezárja. Már a kocsmákra sem lehet számítani!” Vajon miféle hely lehet az a Szanticska? Mindenfelől oda járnak az emberek? Hiszen négy évvel ezelőtt Abaujlakon is Szanticskát emlegetett egy asszony.

A gyerek megszánt, mert így folytatta: „Tessék megpróbálni bemenni az udvar felől, megkerülve a házat. Szoktak ott lenni ilyenkor is.” „Úgyes gyerek vagy” – dicsértem meg, és elindultunk az épület felé. A ház szépen aszalódott az augusztus eleji hőségben, a vendégváró ajtó, ablakok mind be voltak zárva. Jó nagy kerülőt kellett tenni, amíg hátulról egy raktárféle helyiségbe jutottunk. A fiú javaslata nélkül eszembe sem jutott volna erre jönni. A raktár valóban nem volt üres: a hűvösben 5–6 törzsvendég üldögélt, sörözött. Egy fiatalember kezelte a rekeszeket, szedte a pénzt. Rajtunk nem tudott segíteni, mert az üzlet igazi része zárva volt. Fogyasztani, persze, lehetett. Helyet szorítottak nekünk egy lócán. Feleségem üdítőt ivott, én sört, hogy összhangban legyek a társasággal.

Közben áttekintettük a helyzetet. Végül is abban állapodtunk meg, hogy valamelyik egyházközség bélyegzőjét próbáljuk elérni. Azt mondták, kezdjük a római katolikus plébánián, az itt van egy ugrásra. Megköszöntük a vendéglátást, és mentünk, amerre mondták. A plébánia nagyon takaros kis ház volt, parabola antennával a tetején. Nem kétséges, modern a pap. Mondanom sem kell, hogy a kapu be volt zárva. Ezen nincs mit csodálkozni: a falusi papok mindig a filiákat járják. Egykori cserhátszentiváni pap barátom öt faluban misézett, de amit itt később megtudtam, az méltó volt a Guinness-be bejegyzésre: a felsővadászi plébániához még 14 további település tartozott, s tartozik ma is. Nagyüzem.

Már csak a görög katolikus parochusban lehetett reményünk. Hátha ő itthon van. A templom tornya mutatja, merre kell menni. Mielőtt még odaértünk volna, megálltunk egy percre az egyik háznál. A háziasszony nagy takarításban volt, egész holmiját kirakta a folyosóra. Adna nekünk szívesen szállást – mondta –, de most éppen a fiát várja Miskolcra. Megköszöntük a szívességét, de hát estére szeretnénk már odébb lenni. „Korábban járt erre négy sátoraljaújhelyi fiú, de ők sem álltak meg, hanem elmentek Nyésta felé” – folytatta. Na, gondoltuk, ők is ugyanabban a cipőben jártak, mint mi, hiszen arra kell menni, ha Encsen akar kilyukadni az ember. „Ha nem járnak szerencsével a parochus úrnál, akkor menjenek fel a kastélyba. Finom ember az igazgató úr” – tette végül hozzá. A kastélyba azonban nem kellett elmenni, mert motorzúgás hallatszott, és egy Wartburg húzott el a hátunk mögött. Megjött, akit kerestünk.

A pap középkorú, jó kedélyű ember volt. Örült, hogy találkoztunk, és készségesen lebélyegezte füzetünket. Szemmel láthatóan nagy munkában volt: téli lámpolnát és hittantermet épített, hogy kevesebb fűtési energiával tudja elhelyezni híveit, iskoláit. Erdeklődött, merre megyünk, hol alszunk. „Majd valahol, estefelé sátrat verünk” – közöltük. Kissé megütközött: „Elég veszélyes az ilyesmi”. Motyogtam valamit arról, hogy veszedelmesebb dolog Pesten, sötétedés után, egyes belvárosi helyeken mászkálni, mert papot nem kell oktatni a Gondviselés tárgyában. „Jobb félni, mint megijedni” – idézte végül barátságos jó tanácsként a régi szentenciát, amikor utunkra bocsátott.

Felmentünk hát Felsővadászról a Nyésta felé eső dombra, majd a K jelzés fordulója után, egy nyílason, el-tűntünk az egyik zártkert sövénye mögött. A hely nem volt túl idillikus, a bejáratnál szemét, beljebb, jó hazai szokás szerint, összetört üvegek cse-repei. Védelemnek azonban nem

rossz, itt senki sem fog mászkálni a sötétben. Este nyolckor már aludtunk. Almunkat hátulról egy kerti kunyhó és egy permetlé tárolására alkalmas kád vigyázta.

A Felsővadász feletti domb túlsó oldalán leereszkedve, negyedóra alatt Nyéstan vagyunk. Az út kis fenyőerdőben halad, majd nyílt mezőn átvéve eléri a falu szélét. Be kellene menni egy sikátorba, ami – úgy látszik – el van rekesztve. Megállunk. A kutyák számának szaporodásával, mostanában jobban meggondoljuk, beme-gyünk-e egy kertbe vagy sem. A tulajdonukat féltő emberek egyre vadabb kutyákat tartanak, ezért jobb félni és egy kicsit többet gyalogolni. Visszafordulunk, megkerüljük a falut, és a felső vége felől érjük el a főutcat. Ennek az a haszna, hogy szem-ügyre vehetjük a fél kilométerrel odébb legelő tehéncsordát. Az öt tehenet látva elgondolkodunk: vajon tényleg ennyi-e a falu teheneinek száma. A falu egyébként nem nagy, körülbelül 140-en laktak itt – tudjuk meg később. Kezdetként megállunk az első nyomós kútnál, megmossuk az arcunkat, és vizet veszünk a további útra.

A gyalogos vándor nagyon szereti az utcai kutakat, pedig ezek száma egyre fogy a civilizáció terjedésével. Korábban a kút a falu üdvözlője volt az érkezőnek, lehet, hogy nemsokára már csak erős kerítések és nagy kutyák fogják fogadni azokat a meg-gondolatlan embereket, akik nem zárták magukat kocsinak nevezett bádogdobozba. Pedig a forró nyári napokon, sok kilométer után, szinte újjászületünk, ha a hideg víz sugar alá tarthatjuk karunkat vagy lábunkat. Mivel azonban a Pénz öfensége mindent hatalmába kerít, örömről nem mindig maradéktalan. Pár éve, Lévai Béla barátommal, egy borszönyi túra harmincadik kilométerét taposva, megálltunk pár percre egy kőspallagi kútnál, hogy kimossuk a nagy nyargalástól szemünkbe szivárgó sós izzadtságot, s igyunk egy kicsit a kiszáradás elkerülésére. A két, 60 éven felüli vénember tevékenységét látva, kijött a ház gazdája, de ahelyett, hogy megveregette volna a vállunkat, hogy ilyen kiválóan felvesszük a versenyt a fiatalokkal, hamarosan arra tért rá, hogy bizony pénzbe kerül az ilyesmi, mert az önkormányzat a lakosokra terheli a közutak fogyasztásának költségeit. Mi, persze, kivételek vagyunk, de a fiatalokkal sok baj van. Az efféle eszmefuttatás kissé elkedvetleníti az embert, de hát tudomásul kell venni, hogy ez a helyzet. Tanmesét sem lehet mondani az önző gazdáról, akinek posványos lett a kútja, mert nem engedte, hogy a vándorok vizet húzzanak belőle, bezzeg a jószívű ember kútjának vize kristálytisza maradt. Ma már nem gémeskútból

jön a víz, nem is Isten áldása, hanem a hidrolóbusz kommunális szolgáltatása. Azt tehetjük, hogy megköszönjük a tájékoztatást a falu közműhelyzetéről, és röviden továbbállunk.

Nyéstán azonban senki sem példálózott. Fogtuk hát holminkat és bevo-nultunk a faluba, hogy boltot keressünk. Nem kellett sokáig mennünk, mert a templomnál idős, fekete ruhás asszonnyal találkoztunk, aki elmondta, hogy a bolt hétfőn zárva van, nincs mód vásárlásra. De ha már így adódott, beszélgettünk a faluról, az emberekről, a házakról. Ez itt a polgármesteri hivatal, amaz a plébánia. Az utóbbit – szép, nagy házat – eladták. A selyebi orvos – 35 éves – vette meg, ő állíttatja helyre. Később ide fog költözni. Ő feketében van, a fiát gyászolja, aki nemrégiben halt meg.

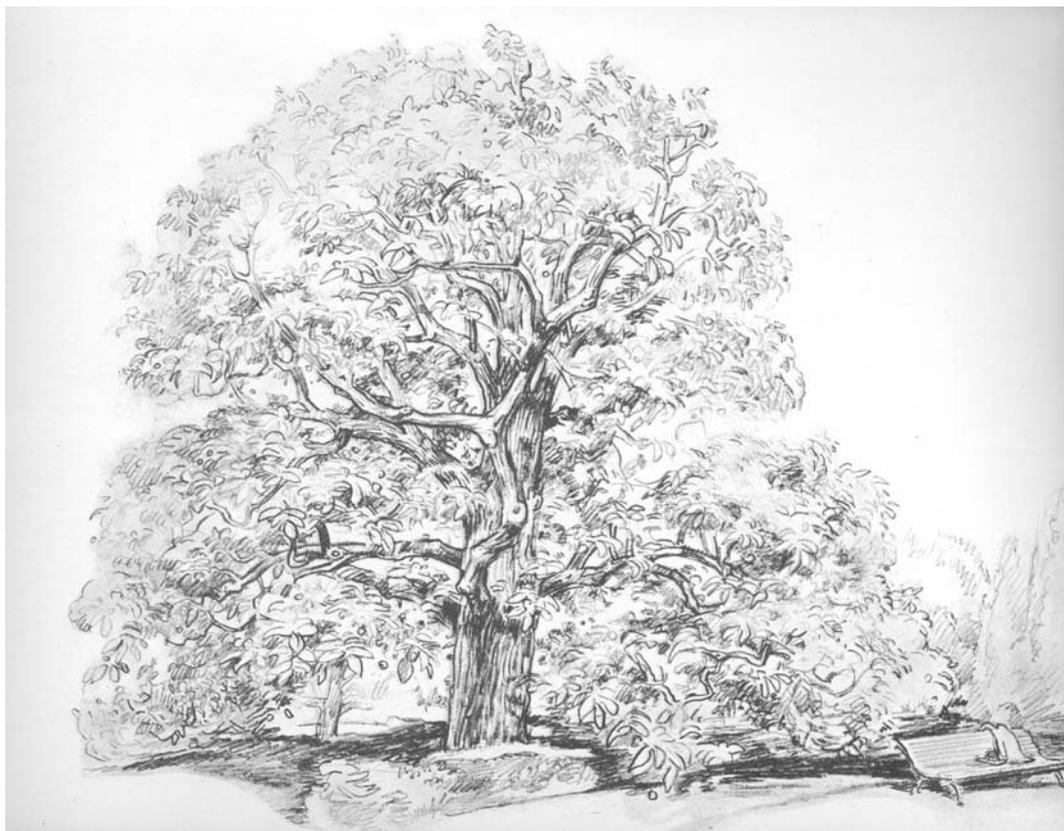
Alljunk meg egy kicsit. Pár napja elővettem a túranaplómat, hogy hozzákészüljek e cikksorozat következő részének a megírásához. Igyekszem mindig pontosan leírni a hallottakat, de nem zárható ki, hogy rosszul hallok valamit, félreértek egy mondatot. A hátizsák nehéz, este néha zseblámpa fénye mellett firkálom le a fontosabbnak vélt dolgokat. Az idő is múlik, a történetek más megvilágítást kapnak, hol elmosódnak, hol élesebbre rajzolódnak, ismét máskor egybeolvadnak más hírekkel. Néha a tények érdekesek, máskor a tényeknél többre tartunk egy nem is biztosan igaz, de tanulságos történetet. Azt még a faluban megtudtuk, hogy S. néni fia öngyilkos lett, de tegnap – s mennyire érdekes, hogy éppen tegnap – ez az évvel korábbi hír történetévé vált. Nem tudom, ugyanarról az emberről szöveg, a részletek is lehetnek másképp. Mégis leírom.

Mi történt tegnap? Arnold barátommal ültünk egy padon a Nagymaros feletti Juliánusz-kilátónál, amikor egészen váratlanul kiderült, hogy ő is járt abban az időben a Cserháton, és Abaújszolnok környékén hallott beszélni egy fiatalemberről, aki korábban – mondjuk – Ózdon dolgozott, és az ottani kohászati összeomlása miatt állástalanná vált. Hazahívták, mondván, hogy bár szegény a vidék, de azért ebből a földből meg lehetett élni. Ő hazajött, nem tudott megkapaszkodni, lemondott az életéről. Igaz-e, nem tudom.

Azt sem tudom, kiről van szó. Csak azt tudom, hogy meglepődve néztünk egymásra a barátommal, megtudva, hogy nagyjából ugyanakkor, egyazon vidéken ilyen történetet beszélnek el az emberek. Éreztem, hogy ennek a sorsnak megvan a helye azoké mellett, akik kibírták a kelet-magyarországi földesuszamlást, a százezernyi embert koldushelyzetbe hozó változást. Előtte egy újságcikk. Címe: A tanya nem szociális otthon. A cikk hasonló történetet beszél el Csongrád megyei emberekről, akik kényszerűen feladva városi életüket, a földből akartak megélni. Csakhogy a föld könyörtelen azokhoz, akik nem ismerik a természetét. S a teljes objektivitás bizton-ságáról lemondva, akkor, amikor írtam és írni fogok a túlélőkről, tanúsítanom kell, hogy láttam egy idős asszonyt, sőt beszéltem is vele, aki azért azt mégsem mondta el egy először látott idegennek, hogy miért kellett megválnia a fiától. Így volt, nem így volt? Vajon hányszor volt mégis így? És miért?

Az egyéni sorsok történeté alakulásán és a Hegyes-tető 500 méteres magasáig eljutó vándorlásán elmélkedve vágjon neki az olvasó, velünk együtt, az Abaújszolnok irányában emelkedő domboldalnak. Nyéstát elhagyva kertek, gyümölcsösök jönnek. A lejtőn fölfelé kapaszkodva jólesik időnkint megállni. Ezt tettük mi is az egyik kert végén. A kertben egy asszony mákot tört, kis kutyája mellett ugrált. Mivel a köszönés után a közös munka a legalkalmasabb mód az egyidejű pihenésre és beszélgetésre, feleségem is beállt mákot szedni.

Negyedóra alatt elég messze jut a serényen dolgozó ember mind a mákfejek letörésében, mind pedig a világ folyásának és az ideai terméskülátásoknak a megtárgyalásában. Aztán irány tovább, felfelé, majd lefelé. Félóra múltán már az abaújszolnoki kulcsosház előtt álltunk. Meglepetés nem ért minket, mivel a turistaiújság egy korábbi számából tudtuk, hogy a Borsod-megyei szakosztály éppen most létesített kulcsosházat a faluban. Ott is volt a ház a főutcán, rajta a tájékoztató tábla. Ha van ház, a környéken kell lenni az igazoló bélyegzőnek is. Ezúttal azonban nem kellett keresgelnünk, mert gyorsan peregték az események. Kis, zárt teherautó fékezett mellettünk. Megérkezett a mozgó kenyérbolt, amely sorra járja a falvakat. Láttára előjöttek az emberek, köztük egy barátságos asszony: Vaszily Vincéné, azaz Márta néni. Férjével együtt ő gondoskodott a kulcsosházról és – természetesen – nála volt az abaújszolnoki bélyegző is. Két nagy, fehér kutyáját látva inkább kívül maradtunk a kerítésen s úgy intéztük el az adminisztrációt. Egyórás tartózkodásunk teljes sikerrel járt, hiszen friss kenyérhez jutottunk, s jól bevásároltunk a néhány telekkel feljebb lévő, Fő utca 40. alatti maszek vegyesboltban. Tulajdonosa az új világ vállalkozó alakja, egy miskolci fiatalember, aki itt próbál szerencsét. Kétségtelen, hogy nyitva is volt, bizonyos mértékű választéka is volt, működött a hűtőszekrénye, és azt mondták, hogy minden hét végére hoz húst. Mindezt nem láttuk el-

mondhatónak a másik boltról, amely szürkén, zárt ajtókkal nézett a poros országútra.

Úgy vagyok az írással, mint amikor ketten egyszerre beszélnek. Szerettem volna kettősen róni az előző sorokat, de nem lehetett. Ezért most írom le, ami a kenyérvásárlásról eszembe jutott, bár korábban azt ígértem, hogy csak azokat a szakaszokat említem csereháti vándorlásunkból, amelyeknek lesz szanticskai vonatkozása. A friss kenyér azonban felidézte az elfogyott régi kenyeret, amit előző szombaton kaptunk Tornabarakonyban. Elmondom, hogyan.

A Cserehátra érkezve, bizony, elfelejtkeztünk arról, hogy ezen a tájon nincsenek nagy boltok. Tej hetente egyszer, kedden érkezik Barakonyba. 16 liter, összesen. Kenyér annyi jön, amennyit előre rendelnek. A falunak 47 háza van, ez nem jelent sok kenyeret, egyébként is, mindegyiknek megvan a maga gazdája. Nyomorunkból a széparcú, idős boltosnő – még tanítónő is lehetett korábban – segített ki, ideadva nekünk a saját adagját. Tegyük ezt a gyorsfényképet azokhoz az úti történetekhez, amelyek megerősítik hitünket a jószívű emberekben, s térjünk vissza Márta nénihez. Ő buzgón marasztalt minket. Megmutatta a virágait, és javasolta, hogy aludjunk a turistaházban. Mi azonban úgy gondoltuk, hogy estére már legalább két faluval odébb kell lennünk. Megigértük, hogy hamarosan eleget teszünk a meghívásnak és visszajövünk. A hely valóban alkalmasnak látszott csillagtúrákra, de most előre kellett haladnunk a kék jelzés vonalán. A déli harangszót már a temető feletti fasornál hallgattuk. Nem akarom untatni az olvasót érdektelen részletekkel, útkereséssel, barackevéssel, kullancskiszedéssel, erre-arra forgolódással. Tény, hogy felértünk a dombtetőre, ahonnan már látható volt Baktakék, s hátul a közelebb került Zempléni-hegység. Rövid ebéd után, a dombról lejövet, mezőgazdasági épületek mellett elhaladva, elértük azt a kulcsosházat, ahová Ágival, a régi turistaúton, négy éve eljutottunk. Már csak pár percre volt szükség, hogy elérkezzünk a falu felső végén lévő kúthoz. Rekkenő nyári meleg volt, délután három óra. Szomszajosan, izzadtan, porosan álltunk meg, hogy felfrissítsük magunkat. Feleségem lehúzta a cipőjét, és boldogan hűtötte a lábát a kút vizével. Nem voltunk sokáig egyedül. A fenti épület irányából idős ember közeledett, mindkét kezében vödörrel. Köszöntünk egymásnak, majd beszélgetni kezdünk. Alkalmi társunkat nem kellett biztatni arra, hogy megnyíljon.

„Én nem tudom, hogy maguk kicsodák, maguk meg azt nem tudják, hogy én ki vagyok” – szögezte le a tényállást az idős ember, akit nevez-

zünk, az egyszerűség kedvéért, Feri bácsinak. Teljesen igaza volt, ámde ismeretség ide vagy oda, a gyalogos házaspár, akik mi voltunk, nem tűnt ellenszenvesnek Feri bácsi számára. Folytatásként tehát időszerű témát pendített meg, és közölte, hogy családott a politikában és az egyházban egyaránt. Helyben vagyunk – gondoltuk –, három évvel az úgynevezett rendszerváltás után ezt már mások is megfogalmazták. Érdeklődve vártuk, milyen megközelítésben fejt ki állítását egy idevalósi állampolgár. Mint sejthető volt, az új világ nem teljesítette a hozzáfűzött várakozásokat. Feri bácsiéknak nehéz életük volt. A háború után kuláknak minősítették az apját, majd egy időre be is csukták. Négy gyerekének megmondták, hogy kotródjanak a fajuból, mert itt nincs hely számukra. Ők tehát elmentek a nagyvilágba, munkát és megélhetést keresni, hasonlóan sok társukhoz, akik gyökereiket veszítve vándoroltak a nagy városok és az új nagyipari létesítmények felé. Ő később visszajött ide, s most várná az igazságos kárpótlást, de nem kap, csak packáznak vele. Kérdezzük, hogy milyen hivatalokban járt, mondjuk, amit tudunk azoktól, akik szintén bajlódtak a kárpótlási jegyek világában, de hát az együttérzésen, bátorításon kívül nem tudunk mást tenni. Ő is nyilvánvaló vesztese lett az újkori, egyáltalán nem „eredeti” tőkefelhalmozásnak, a javak ezredvégi újraelosztásának. A kútnál beszélgető turista nincs felhatalmazva igazságtételre, de azt látja, hogy eggyel több azok száma, akik tudják, hogy életüknek semmi újat nem jelent ez a más világ.

„És mi baj van az egyházzal” – kérdezzük, sejtve, hogy nem a Vatikán keleti politikájáról, hanem valami személyes dologról fogunk hallani. Így van. Vagyis úgy van, hogy a dolgos, négygyerekes apa nemcsak a munkát szerette, hanem az egyházat is, és amikor az ország a 38-as eucharisztikus kongresszusra készülődött, akkor a derék ember egy Jézus szíve-képet állíttatott a helybeli templomban. Biztosan büszke is volt rá, jól esett látni vasárnaponként az ő ajándékát a többi kegyes tárgy között. Milyen sok helyen van ez így. Nem kell bizonyítani, hány üvegablak keretén olvashatjuk a nagylelkű adakozó és felesége nevét. Magam is menyenyire örültem, amikor a kolozsvári Szent Mihály-templom oldalhajójában felfedeztem egy névrokonom színes ajándékát. Csak hát múlnak az évek, és az enyészet, a háború vagy a restauráció megváltoztatja a helyzetet. Feri bácsi esetében a pap távolította el a képet a szent helyről. Nem firtattuk mélyebben az okokat, nem is biztos, hogy tisztázni tudtuk volna a valós indítékokat. A tény azonban előttünk állt egy megbántott idős em-

ber alakjában, akinek családi ereklyéjét bő fél évszázad után a falakon kívülre rakták. Meglehet, hogy gicsces volt a festmény, s a pap jó ízlését mutatja, ami történt, mivelhogy a vallási szféra széles teret nyújtott – s nyújt ma is – az értéktelen tucatt munkáknak. Könnyen meggyőződhetünk erről, ha felkeresünk egy kegytárgykereskedést akár a fővárosban, akár vidéken. De hát az ízlések és az érzések mindig eltérőek. Egy látogató egy másik faluban megdicsérte a műemlékileg rendbe hozott templomot, mire odavaló ismerőse tömören megjegyezte: „A régít tetszett volna látni!” Néhol el is zavarják a papot az átalakítás miatt, ha lehetne. Hozhatunk érveket az új mellett, a lélektan törvényei mások. Még magam is úgy vagyok az építészetileg korrekten és művészileg értékesen helyreállított sárospataki katolikus templomban, hogy behunyt szemeim mögött sokkal szebbnek és otthonosabbnak látom azt a belsőt, amit – úgy látszik – örökre lefényképezett egy kisgyerek szeme.

Így vagyunk az út menti keresztekkel is, ha még megvannak. A táj, a hit és az ember kapcsolódik össze, amikor valaki neve felkerül egy dombtetőn, egy útfordulón, egy szőlőhegyen álló kőkereszt talapzatára. A mi nevünk is fenn van egy messze lévő keresztlán. Meghalt unokabátyámtól tudom, hogy apám milyen buzgón aranyozta újra a betűket a kemény téli hidegben, még az első világháború előtt. Két nemzedékkel korábbi ősenek jóvoltából, beszélgetőtársunk családi nevét is hirdeti egy felirat, nem messze a kúttól.

Néhány további mondat után elbúcsúztunk Feri bácsitól és – délután lévén – átmertünk a közeli vegyesboltba, hogy élelmiszert vásároljunk. A nagy melegben különleges igényei is támadnak a vándornak: jó lenne fagyaltot venni. Elég nagy a hely, nem lehetetlen az óhaj. Kérdésünkre beljebb küldenek a faluba. Az elképzelt hűvösség erejében be is talpalunk a falu közepébe, ahol csalódnunk kell: nincs fagyalt. Bánatunkat úgy próbáljuk elmulasztani, hogy visszamegyünk a boltba, és Colával vigasztaljuk magunkat. A vásárlás alkalmat ad arra, hogy ismét szembesüljünk az új világ egy jelenségével. Ez a blokkadás.

Már a tornabarakonyi kenyérvásárlásnál találkoztunk a számlaadás új szertartásával. A kis boltok úgy vannak kialakítva, hogy a kiszolgáló a vegyesboltból egy hátsó ajtón át tud menni a másik helyiségben lévő italboltba, s így ingázza látja el a vendégek kiszolgálását. Miután befejeztük a vegyesboltbeli vásárlást, eszünkbe jutott, hogy jó lenne inni egy pohár üdítőt. Ehhez azonban át kellett menni a másik „üzemegységbe”. Ott ismét

számlát kaptunk a jelentéktelen összeg vásárlásról. Szóvá tettük, hogy felesleges az egész, boltosunk azonban ragaszkodott a pontos ügyvitelhez. Végére is nem tudhatta, hogy nem ravaszb próbavásárlókkal van-e dolga, akik mindjárt meg is büntetik a szabálytalanságért. Itt, Baktakéken is óvatos volt a pénztáros. Felsorolt eseteket is, amikor a Hatóság 30 ezer forintot büntette meg a könnyelmű boltost. Ennyi a taksa. „Benne van a gépben a fekete doboz, az mindent feljegyez” – mondta az ügynek kijáró tisztos félelemmel. Való igaz, nem volt egyszerű dolog a számlaadásra alkalmas pénztárgépek beszerzése, sok helyen volt fennakadás a kereskedelemben, amíg rendbe jöttek a dolgok. Ha már megírjuk Szanticskára eljutásunk krónikáját, nem hagyjuk ki ezt a jelenséget, hiszen jellemzi a kilencvenes évek elejét.

Közben megtelik a bolt. Fiatalemberök tódulnak be, akik szintén a kék ösvényt járják. Láttuk is őket a kúttól, amint leereszkedőben voltak a szemközti dombról. Bélyegző ügyben a görög katolikus plébániára irányítjuk őket, de kiderül, hogy itt a boltban is van, azonnal beüthető a füzetbe. Érdeklődve tesszük ezt mi is, összehasonlítva a négy évvel korábbi lennyomattal. Még a boltbélyegzőt is beüjtjük, hogy minél több helyi vonatkozást szedjünk össze. Néhány jókedvű mondat után elhagyjuk a boltot, és elindulunk felfelé, a temető irányába. Jó dolog, hogy van korábbi tapasztalatunk, bár most nehéz lenne elttévedni, mert pótolták a hiányos jelzéseket. Gondtalanul ballaghatunk a falu felett, a zártkertek mentén. Amikor a turistaút elválik a kertektől, leülünk pihenni az utolsó bokroknál. Előttünk a felfelé haladó völgy, benne a dombhátra kapaszkodó út. Csendben szemlélődünk, de nem sokáig vagyunk egyedül. Középkorú cigány férfi közeledik három kutyájával. Nem kell nagy képzőművész ahhoz, hogy kitaláljuk: a lejjebb lévő tehencsorda őrzőjével van dolgunk. Könnyű beszédbe elegyedni vele, magányában örül minden arra járónak. Beszéde értelmes, világosan fejezi ki magát. Ha nem így lenne, fel sem jegyeztém volna a naplómba, hiszen a turistanapló nem regény, meggondoljuk, mit írunk bele. Hadaró, rosszul hangsúlyozó, kapkodó beszédvilágunkban azonnal feltűnik az ettől eltérő közlési mód. Mit közöl? Azt, hogy naponta kétszer hatvan vödör vizet hűz fel a gémeskútból a tehéneknek, s önti a völgy közepén látható vályúba. Havi 7 ezer forintot kap a csorda őrzéséért. Elvállalta, mert munkanélküli lett. „Hol dolgozott korábban?” – kérдем. „Pesten” – mondja. „Es hol lakott Pesten?” – faggatom tovább. „Kelenföldön, a Bánk bán utcai munkásszállóban.” „Puff neki!” – jegyzem meg

– „tudja, hogy szinte szomszédok voltunk? Alig kétszáz méter távolság volt köztünk abban az időben.” Így jár az ember ebben a kis országban. Ha beszélgetni kezdünk valakivel, előbb-utóbb ismerős emberekre, helyekre, történetekre bukkanunk. Mindjárt másként folyik a társalgás, ha felidézhetjük azokat a részleteket, amelyek közösek mindnyájunknak.

Kifejezve meglepetésünket és elégedettségünket azon, hogy ilyen távoli helyen is tudunk kapcsolatot találni, továbbindultunk az úton, átmentünk a dombon, leereszkedtünk a túlsóoldali pincesoron és rendben beértünk Fancsalra. Messziről látszott, hogy a bélyegző doboza eltűnt a régi helyéről, ezért – a hagyomány ápolása kedvéért – a vegyesboltba nyitottunk be. Ott aztán megtudtuk, hogy a helyzet sokkal jobb, mint gondoltuk. A dobozt áttették, kicsit feljebb, az utca másik oldalára, s ott függ a vaskerítésen, a Szent Szűz szep, fehér szobrának oltalma alatt. Valóban kiváló megoldást találtak a helybeliek. Rendes is a falu főutcája, szép meggyfasor szegélyezi. Amikor megdicsérik a pincéket, az utcát, a virágokat, egy asszony öntudatosan megjegyzi: „De nincs is itt cigány, egy se!” Helyben vagyunk. Itt nem finomkodnak az emberek, ha kell, inkább a falu veszi meg a magára maradt házat, semhogy idegen kerüljön bele.

Kipróbáljuk a bélyegzőt, utána átme gyünk a szemközti kis sörözőbe (Planétás Péter italboltvezető, Arany János utca) és szomjunkat oltjuk. Amíg a szellős előtérben üldögélünk, beérnek a Baktakéken megismert fiatalok, akik úgy döntöttek, hogy itt, a faluban töltsék az éjszakát. Már ismerősnek számítanak, s hogy még többet is tudjunk róluk, elmondják, hogy pápai diákok. „Derék dolog ide eljönni Pannóniából” – dicsérik meg őket, megmutatjuk, hol a doboz, és kölcsönadom a bélyegzőpárnámat. Ez is olyan tárgy, amely vagy eleve nincs, vagy kiszáradt, vagy elvitték. Aki biztosra akar menni vándorlásában, vigye magával a sajátját.

Segítségnyújtásunk után jó éjszakát kívánunk a fiataloknak, átvágunk a patak hídján, és egy kanyarral kimegyünk a faluból, fel a domboldalra. Vadkörtefa, kökénysor fogad kinn, balról pedig szépen gondozott barackos. Ennek végén, a dombtetőn, kis erdőszél húzódik keresztbe. Amikor ebben a kék jelzés jobbra fordul, mi balra megyünk, és 100-150 méterrel odébb sátrat verünk. A lemenő Nap fényénél még készítek egy-két felvételt az ismét közelebb jött zempléni hegyekről, majd vacsorázunk. A meleg nap után meleg éjszaka következik. A nyitott sátorajtóban vörösen-sárgásan fénylik a hegyek fölé emelkedő telihold.

Mindez nagyon romantikus, de ami másnap következik, az kevésbé az. Menjünk sorjában. Mivel már csak nyolc kilométer van Encsig, nem sietős a dolgunk. Későn kelünk, kényelmesen reggelizünk. Tőlünk balra kökénybokrok sora, de már nem tartjuk fontosnak őket. Látnuk, hogy nagyon sok a kökény ezen a tájon, ami azt is jelenti, hogy sok a megműveletlen föld. Csomagolás után visszamegyünk a turistaösvényre. Az erdőszélel kiérve, balra fordulunk a nagy rétre, ahol négy évvel ezelőtt Agival botorkáltunk az október végi ködben. Most nem Méra felé kell menni, hanem nagy jobbkanyarral, Abaújdeveser irányába. Gond nélkül be is érünk a faluba. Megállapítjuk, hogy sok szép, nemrégiben épült ház van, virágosak az előkertek és az udvarok. Úgyes ruhaszárító szerkezetet rajzoló a füzetbe, amelynek az a lényege, hogy a föld felett magasan húzódó kötélre a teraszról terítik fel a kimosott ruhákat, s egy kar segítségével vízszintesen mozgatják a kötelet, amíg csak meg nem telik a ráaggatott holmikkal. Ötletes. A nézelődés közben azonban egyszerre csak felismerjük a mai valóságot. Szinte minden második háznál fiatal vagy középkorú férfi tesz-vesz az udvaron a délelőtti órákban. E kor a munkanélküliség kora e tájon. Hűsüzem, fafeldolgozó, asztalos szövetkezet, galvánzó, tejüzem – ki tudná felsorolni, hányféle munkaalkalom szünt meg a környéken, hogy a Miskolc környéki nagyipart ne is említsük. Még szinte csoda, hogy e nehéz helyzetben működik az óvoda az egykori Csomakúriában, s a konyhája kedvezményes árú ebédet tud adni valahány munkanélkülinek. Ezt attól a két férfitől tudjuk meg, akik az ebédosztás megkezdésére várnak ételhordójukkal. Ők mondanak részleteket, ők beszélnek a falu összetételéről és – természetesen – szídják a cigányokat. Valakit csak kell szidni. Elhanyagoltságában is szép ez a kúria és a nagy park. Az öregfák megoltalmaznak a tűző déli Naptól. Jólesik üldögélni a meglévő padon, s kevésbé jólesik azt hallani, hogy ha nem őrzik a parkban lévő szinpadot, akkor hamarosan lába kel a deszkáknak. Ez azonban nem sajátosan deveszeri jelenség.

Gondozott házak mellett megyünk ki a faluból. Egy fagyalt egy minicukrászdában, majd lefelé megy az utca, le a 3-as útra. Az encsi bejáratnál az egykori virágóra árvállkodik. Mutatója megvan, de nincs mire mutasson. Régi nóta: létesítünk, megunkjuk, s nem gondozzuk, amit alkotunk. Ez sem helyi sajátosság. Fel a fejfel! Hamarosan itt a vasútállomás. Nézzük csak, mikor indul a legközelebbi vonat Miskolc felé?